

ОСВІТНЯ АРХІТЕКТУРА ТА ЕКОСИСТЕМА УКРАЇНИ: СИНЕРГІЯ ЗМІН

Філіпович Мирослава Богданівна

*кандидат історичних наук, доцент, Почесний професор
Балтійського науково-дослідного інституту проблем трансформації
економічної сфери, м. Рига, Латвійська Республіка,
доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності
Академія рекреаційних технологій і права
м. Луцьк, Україна*

Сучасний світ ставить перед системою освіти виклики не лише геополітичного, а насамперед світоглядного характеру. Йдеться про трансформацію моделей передачі знань, ролі університетів і самого розуміння освіти як суспільної цінності, однак як переконливо доводив Г. Бієста, освіту не можна звести до функціонального розв'язання проблем без ризику втрати її нормативних і епістемологічних основ [2].

Г. Бієста, один із найвпливовіших сучасних філософів освіти наполягає, що освіта є фундаментально етичною та політичною практикою, яка не зводиться до методів навчання або набуття навичок. Актуальними у цьому плані є концепції мережевого суспільства (М. Кастельс) [3], інноваційних кластерів (М. Портер) [5], відкритої освіти та «трикутника знань» (освіта – наука – інновації), які широко використовуються у політиці ЄС. У межах цих підходів університет постає не як замкнена організація, а як вузол у ширшій мережі взаємодій між академічним середовищем, бізнесом, державою та громадянським суспільством.

У такому контексті поняття освітньої архітектури виходить далеко за межі фізичної інфраструктури або мережі закладів освіти. Воно охоплює рівні й траєкторії навчання, нормативно-правові та управлінські рамки, просторові й цифрові середовища, соціальні практики та інституційну культуру. Водночас освітня екосистема постає як сукупність взаємодіючих акторів – держави, громад, університетів, бізнесу, неформального сектору освіти, ринку праці та міжнародних партнерів. Саме екосистемний підхід дозволяє розглядати освіту як відкриту, нелінійну і динамічну систему людського розвитку.

Останні стратегії розвитку освіти в Україні дедалі виразніше тяжіють саме до такого екосистемного бачення. Показовим у цьому сенсі є політика МОН України щодо кластерності у реєстрації фахових наукових видань. Запроваджений у 2026 р. кластерний підхід передбачає

концентрацію спеціальностей у межах одного наукового напрямку, що стимулює підвищення якості публікацій і водночас формує основу для міжінституційної співпраці.

І консорціуми, і кластеризація ґрунтуються на спільному принципі – концентрації ресурсів для досягнення якісного результату. Якщо консорціуми об'єднують університети, наукові установи й бізнес навколо конкретних проєктів, то кластеризація фахових видань формує публікаційні екосистеми у межах відповідних спеціальностей. У перспективі ці два механізми мають підсилювати один одного: консорціуми створюють науковий продукт, а кластерні видання забезпечують його видимість і міжнародну інтеграцію.

Проте, варто зважати на думку Р. Барнетта який застерігає, що хоча кластери, консорціуми та цифрова відкритість обіцяють узгодженість і зв'язність, вони також можуть приховувати епістемічну нестабільність, нав'язуючи управлінський порядок на фундаментально невизначених інтелектуальних територіях. З точки зору Р. Барнетта, освітні екосистеми мають значення лише тоді, коли підтримують те, що він називає онтологічним розвитком, а не просто організаційною раціоналізацією.

Водночас важливо чітко розрізнити нинішні процеси об'єднання закладів освіти, які в Україні здебільшого мають оптимізаційний, адміністративний характер, і справжні консорціумні моделі. Якщо об'єднання зводиться лише до скорочення витрат і управлінських структур, воно не створює доданої наукової чи освітньої цінності. Натомість інтеграція дослідницьких програм, лабораторій, міжуніверситетських центрів і міжнародних проєктів може перетворити оптимізацію на перший крок до формування повноцінних кластерних екосистем, що відповідають європейським і глобальним практикам.

Міжнародний досвід переконливо демонструє ефективність таких моделей. Освітньо-наукові кластери у США, країнах ЄС чи Фінляндії стали основою інноваційного розвитку регіонів і тісного зв'язку університетів з економікою. Україна також має перші позитивні приклади – від діяльності Українського кластерного альянсу до локальних освітньо-наукових ініціатив при університетах. Усі вони свідчать, що кластерний підхід – це не лише інструмент оптимізації, а й стратегія створення стійких мереж співпраці.

У цьому ж контексті варто говорити про модель «університетів без стін». Вони не заперечують формальну інституційну структуру, але виходять за її фізичні та організаційні межі, перетворюючись на відкриті платформи знань. У межах освітніх кластерів такі університети функціонують як хаби доступу до освіти й науки, а в консорціумах – як

гнучкі вузли міжнародної співпраці. Саме вони стають каталізаторами відкритості, мобільності та глобальної інтеграції.

Сукупно ці процеси формують нову модель університету, яку умовно можна описати як перехід від класичної інституції до відкритої екосистеми знань. Освіта, наука й інновації в такій моделі не існують окремо, а утворюють єдиний простір взаємодії. Проте ключовим елементом цієї трансформації залишається викладач. Надмірна концентрація дискусій на університетах як структурах і студентах як споживачах освіти відсуває на другий план академічного працівника, який є реальним носієм знань і культурної традиції. Переосмислення ролі викладача – від джерела знань, через ментора, до архітектора освітньої екосистеми – є однією з фундаментальних умов стійкої трансформації університетів. Особливо проблемною тенденцією є зведення академічного вчителя до ролі фасилітатора, модератора або постачальника послуг. З точки зору філософії освіти, ця зміна підриває онтологічний і епістемічний статус вчителя як носія і творця знань. Знання, які зводяться до переносних навичок або компетенцій, втрачають свою глибину, контекст і критичний потенціал. Освіта ризикує увійти у фазу транзитного або транзакційного навчання, де безпосередність замінює розуміння.

У книзі «Гарна освіта в епоху вимірювань» Г. Бієста формулює фундаментальну критику того, що він називає «навчанням» освіти, а саме витіснення освітніх питань технічним словником навчання, результатів і ефективності. Як зазначає Г. Бієста: «Суть не в тому, що навчання неправильне, а в тому, що мова навчання ускладнює постановку освітніх питань» [1, 18].

Ця критика особливо актуальна для сучасних реформ вищої освіти. Екосистемні моделі, кластеризація та інституційна оптимізація часто працюють у рамках навчання та ефективності, де освіта оцінюється переважно за вимірюваними результатами: набуті компетенції, накопичені кредити, підвищення рівня працевлаштування. У такій структурі університет ризикує стати логістичним центром навчальних можливостей, а не простором для інтелектуального формування.

Таким чином, викладені нами аргументи узгоджуються з діагнозом Г. Бієсти і розширюють його інституційно [1]. Learnification впливає не лише на педагогічні практики; він змінює саму освітню архітектуру, надаючи перевагу структурам, які адміністративно ефективні, але епістемологічно слабкі. Коли кластери чи консорціуми переважно обґрунтовуються індикаторами та показниками ефективності, питання для чого потрібна вища освіта? мовчки замінюється питанням, як її можна управляти ефективніше?

Окрім того, у дискусіях про євроінтеграцію української освіти часто домінує порівняльна логіка «краще – гірше». Проте українська освіта не є гіршою – вона інша. Її сила полягає у фундаментальності підготовки, гнучкості викладачів і здатності до поєднання різних моделей. Європейський досвід важливий, але він не є єдино можливим або універсальним. Слепе копіювання «європейського бренду» в освіті часто породжує фрустрацію та відчуття меншовартісності, замість формування власної ідентичності. У книзі «Вища освіта і спільне благо» С. Марґінсон стверджує, що глобальна інтеграція часто посилює стратифікацію: «Глобальна сфера вищої освіти одночасно є кооперативною та конкурентною, але влада та ресурси розподілені дуже нерівномірно» [4].

Україна має потенціал для створення гібридної освітньої моделі, яка поєднає європейські механізми мобільності та автономії з власною інтелектуальною традицією і відкритістю до співпраці з іншими. Формування позитивної освітньої репутації можливе за умови захисту та просування власних сильних сторін – через успіхи випускників, міжнародні партнерства і внутрішню академічну солідарність. Майбутнє університетів в Україні полягатиме не в руйнуванні існуючих структур, а в їхньому переосмисленні та наповненні новим змістом. Кластери, консорціуми й університети без стін утворюють нову архітектуру вищої освіти, де викладачі мають стати її головними архітекторами, а знання – основою суспільної стійкості та розвитку.

Попри значний прогрес, освітня архітектура України залишається незавершеним проектом. Серед ключових проблем: нерівність доступу (територіальна, цифрова, соціальна), кадрове виснаження, розрив між реформаторським дизайном і практикою, ризик фрагментації екосистеми без єдиного бачення. На наше переконання реформи мають бути засновані на екосистемах і враховувати епістемологічну цілісність (Biesta), онтологічне формування (Barnett) та політичний контекст (Marginson). Університет має залишатися простором знань, критики та формування предметів, а не інфраструктурою для оптимізації навчання та отримання навичок.

Література:

1. Biesta G. *Good Education in an Age of Measurement: Ethics, Politics, Democracy*. London: Paradigm. 2010.
2. Biesta G. *The Beautiful Risk of Education*. Boulder: Paradigm. 2014.
3. Castells M. Universities as dynamic systems of contradictory functions. In J. Muller et al. (Eds.), *Challenges of Globalisation: South African Debates with Manuel Castells*, 2001. Pp. 206–223.

4. Marginson S. Higher Education and the Common Good. Melbourne: Melbourne University Press. 2016.

5. Porter M. E. Location, competition, and economic development: Local clusters in a global economy. *Economic Development Quarterly*, 14(1), 2000. 15-34. <https://doi.org/10.1177/089124240001400105>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-50>

ECOLOGICAL INNOVATION MANAGEMENT ON THE INTERNATIONAL LEVEL

Khyzhniakova Nadiia

PhD in Economics, Associated Professor

Department of Documentary Communications and Management

Rivne State University of Humanities

Rivne, Ukraine

Modern trends in the development of environmental management and protection in all countries of the world need innovative decision making and use of technologies in the sphere of "profitable ecology" (or "green" technologies) simultaneously satisfying the interests of producers, consumers and society, that is allowing to obtain a positive ecological, economic and social effect [1].

Ecological innovations include a coordinated set of modifications or new decisions for products (goods or services), processes, market approach and organizational structure leading to a company's image and competitiveness. This approach can help enterprises access new and expanding markets, increase productivity, attract new investment into the business and increase profitability [2].

The types of economic activity that are prioritized for the implementation of the mentioned technologies include, in particular, agriculture, forestry and the development of ecological infrastructure, energy generation and energy supply, industry, waste management, construction and housing, transport, water management, fishery, tourism [3].

According to the recommendations of UNEP experts and the world's leading experts in the field of environmental management, the following innovative decisions can be identified for priority types of economic activity: 1) agriculture: efficient use of water; wide use of organic fertilizers; complex control over pests, limiting the use of chemical plant protection agents; development of organic agriculture; cultivation of energy crops; 2) forestry